

Nr 21

Utbildningsutskottets betänkande i anledning av propositionen 1972: 1 i vad avser anslag för budgetåret 1972/73 till utrustningsnämnden för universitet och högskolor jämte motion.

Propositionen

I propositionen 1972: 1 bil. 10 har Kungl. Maj:t (punkten E 3, s. 278—281 i utdrag av statsrådsprotokollet över utbildningsärenden) föreslagit riksdagen att

1. bemyndiga Kungl. Maj:t att vid utrustningsnämnden för universitet och högskolor inrätta en tjänst som byråchef i Ce 1,
2. till Utrustningsnämnden för universitet och högskolor för budgetåret 1972/73 anvisa ett förslagsanslag av 2 363 000 kr.

Motionen

I motionen 1972: 504 av herr Lundberg (s) hemställs att riksdagen beslutar

1. avslå Kungl. Maj:ts hemställan om bemyndigande att vid utrustningsnämnden för universitet och högskolor inrätta nya tjänster,
2. att till Utrustningsnämnden för universitet och högskolor för budgetåret 1972/73 anvisa ett förslagsanslag av 1 769 000 kr., vilket innebär en besparing av 594 000 kr.

Remissyttranden

Utskottet har inhämtat yttranden över motionen från universitetskanslersämbetet (UKÄ), utrustningsnämnden för universitet och högskolor (UUII) och riksrevisionsverket (RRV).

UUH erinrar om att riksdagens revisorer i sin berättelse år 1965 tog upp frågan om samordning av inköpen av dentalmateriel för statliga myndigheter. Resultatet av detta initiativ blev att UUH efter överläggningar med RRV åtog sig ansvaret för centralupphandling av dental förbrukningsmateriel för de odontologiska fakulteterna. År 1970 anslöt sig försvarets sjukvårdsstyrelse (SjvS) till den av UUH bedrivna dentalupphandlingen.

Redan efter den första centralupphandlingen våren 1969 kunde enligt UUH följande fördelar av samordningen redovisas: a) väsentligt minskad arbetsbelastning vid de odontologiska fakulteterna i fråga om

anskaffning av dentalmateriel, b) lägre priser genom större inköpsunderlag och c) samordnad anbudsinfordran innebar att leverantörerna behövde inge anbud till endast en myndighet; tidigare skulle anbud inges till fem myndigheter.

Nämndens upphandling för universitet och högskolor samt vissa andra statliga myndigheter uppgick 1970/71 till ca 68 milj. kr. Därav utgjorde dentalmateriel ca 2,5 milj. kr., vilket motsvarade 3,7 procent av inköpssumman. Centralupphandlingen av dentalmateriel omfattar ca 1 000 olika artiklar.

UUH framhåller att nämnden finner det angeläget att provning av dentalmateriel kommer till stånd i större utsträckning än f. n. Sådana provningar medför emellertid kostnader, som UUH saknar möjlighet att täcka från av nämnden nu disponerade anslag. UUH erinrar om att nämnden bl. a. i anslagsframställningen för budgetåret 1972/73 begärt medel för teknisk utvärdering och utveckling. Av prop. 1972: 28 framgår emellertid att UUH ej erhållit medel för nämnda ändamål nästa budgetår. I detta läge synes det böra prövas om förslagsanslaget Odontologiska fakulteterna m. m.: Vissa tandsjukvårdskostnader under åttonde huvudtiteln bör — i avvaktan på en generell lösning av frågorna om teknisk utvärdering och utveckling på UUH:s verksamhetsområde — disponeras även för provning av dentalmateriel.

UUH har i övrigt lämnat följande kommentarer till vad i motionen anförts:

Motionen

Under en följd av år har mycket allvarliga brister i upphandlingsförfarandet vid inköp av odontologisk materiel påtalats. Betydande överpris har utbetalats och en s. k. materielkontroll tillämpats, som inneburit allvarlig ekonomisk och tandvårdsmässig skada för huvudmän och tandvårdspatienter.

UUH

Upphandlingen har skett enligt upphandlingskungörelsen (UK), varvid samtliga — av nämnden kända — inom landet förekommande leverantörer och tillverkare av dentalmateriel har tillfrågats.

Prövning av de inkomna anbuden har skett enligt UK, ofta efter samråd med expertis vid de odontologiska fakulteterna. Nämnden har haft som mål att antaga lägsta anbud. En självklar förutsättning har därvid varit att kvalitetskraven ej fått eftersättas. I de fall lägsta anbud inte antagits har anledningen härtill varit de bedömningar som gjorts under klinisk användning vid de odontologiska fakulteterna.

Enligt nämndens uppfattning har »betydande överpris» ej förekommit. Den materielkontroll, som genomförts vid de odontologiska fakulteterna, har syftat till att hindra »ekonomisk och tandvårdsmässig skada för huvudmän och tandvårdspatienter». Det är nämnden obekant på vilka data motionären stöder sitt nyss nämnda påstående.

Motionen

Av handlingarna i det aktuella ärendet framgick att ett lämnat anbud vid upphandling av amalgam inte antagits oaktat detta anbud var lägst.

UUH

Det i motionen angivna ärendet avser upphandling av amalgam, som ej har ombesörjts av UUH.

Motionen

Under drygt sju år har jag ganska ingående sökt att studera upphandlings-, kvalitets- och prisförhållanden vid odontologiska upphandlingar av den statliga utrustningsnämnden och av landstingen.

UUH

Motionären har under de tre år, som UUH centralupphandlat dental förbrukningsmateriel inte vid något tillfälle tagit kontakt vare sig med nämndens ledning eller med den för upphandlingarna närmast ansvarige tjänstemannen.

Motionen

Kritik har framförts vid inköp av bl. a. amalgam och silver, varvid det betalats drygt 100 procent mer än det lägsta anbudspriset.

UUH

UUH konstaterar att skilda meningar råder inom landets odontologiska expertis beträffande amalgamkvaliteter och ädelmetallegeringar.

I vissa fall har de odontologiska fakulteterna funnit skäl för att begära en dyrare vara än den enligt lägsta anbud. I stor utsträckning har dock fakulteterna redan i sina behovsuppgifter angivit en för staten prismässigt fördelaktig vara. UUH har när stora prisskillnader förelegat påverkat fakulteterna att välja en billigare vara än den begärda.

Under åren 1969—71 har upphandlingen av amalgam uppgått till ca 264 000 kr. fördelat på olika leverantörer. Guld- & Amalgambolaget AB (GAMA) har levererat ca 62 procent av det amalgam som UUH upphandlat.

Beträffande upphandling av silver finner UUH skäl att i sammanhanget erinra om att herr Lundberg i interpellation till socialministern 26.5.1970 bl. a. framfört:

»— ——utrustningsnämnden för universitet och högskolor har betalat till ett intresseföretag 600 kr. kilot för utblandat silver som senare betecknats som gjutsilver, trots att det lägsta anbudet från en småindustri för rent silver var 340 kr. kilot, är oförsvärligt av den eller de som handlagt denna fråga».

Anbudsförfrågan 1969 avsåg *gjutsilver* och förfrågan 1970 avsåg *gjutsilver* (legering för tandtekniskt bruk). Rent silver kan ej användas för gjutning av cap splints och silverpelare — vilka är de väsentligaste användningsområdena — p. g. a. finsilvrets lägre hållfasthet m. fl. egenskaper.

Därest inköp av rent silver varit aktuellt hade inköpet kunnat göras till lägre pris än 340 kr./kg.

Vid prövningen av inkomna anbud 1969 avseende ädla metaller deltog såsom sakkunnig bl. a. rektor O. Palmqvist, statens tandteknikerskola, Stockholm.

Motionen

Det har påtalats det felaktiga i att anställda i tandvården och privata ekonomiska intressen sammanblandats, vilket i många fall medfört överbetalningar med många tiotal miljoner kronor, och att undermålig vara trots ett högt pris kommit ut på marknaden, till skada för huvudmän och patienter.

UUH

Nämndens upphandling av dental förbrukningsmateriel har uppgått till ett sammanlagt värde av ca 8 milj. kr. under åren 1969—1971 varför motionärens påstående angående överbetalningar med många tiotal miljoner kronor saknar relevans beträffande UUH.

Motionen

I stället för att anlita statens provningsanstalt, eller de förnämliga möjligheter som finns inom svensk industri för objektiv provtagning av materiel, vilken provtagning för en ringa kostnad kan utföras av kvalificerad personal, underlåtes detta och dyra och arbetskrävande s. k. kontroller eller prov överläts till högavlönad arbetskraft, som teoretiskt är överkvalificerad men praktiskt okunnig då det gäller de aktuella uppgifterna.

UUH

Statens provningsanstalt (överingenjör Gösta Perla) har framfört att provningsanstalten har erforderlig grundutrustning men saknar specialutrustning och personal som är fackmän inom området. Vid en eventuell beställning av provning skulle anstalten komma att debitera uppdragsgivaren såväl kostnader för anskaffning av erforderlig specialutrustning som kostnader för teknisk personal.

Motionen

Vid exempelvis kontroll av kofferdamklammer anlitas i april 1971 sådan högavlönad arbetskraft för prov. Man grubblar ännu över hur detta kunde ske. Resultatet hittills synes vara begränsat till funderingar över att en kvalitetsmetall vid sterilisering i en autoklav med dess 120°C troligtvis »ruggar», trots att metallens smältpunkt ligger över 1 800°C. Det ansågs vara för dyrt att anlita statens provningsanstalt, men man kan fråga sig om högavlönade arbetskrafter under årslång provningstid icke kostar något och om inte också tekniska hjälpmedel, om de köpts eller hyrts, är kostsamma vid en kontroll, som ändå endast kan få beteckningen prov utan värde.

UUH

Provning av materiel har i vissa fall ombesörjts av de odontologiska institutionerna efter begäran av UUH. Teknologisk undersökning och klinisk prövning av kofferdamklammer har verkställt under pågående läsår 1971/72. Härvid har berörda institutioner konstaterat att av de två aktuella klamrarna, nr 211 och nr 26, har fabrikat SSW och Dentatus godkänts för båda numren, beträffande Dentatus nr 211 med viss tvekan med hänsyn till något för hög spännkraft. Klamrar av fabrikat GAMA har beträffande nr 211 godkänts endast med viss tvekan beroende på att den vid stora tandsubstansförluster kan vara svår att applicera. Däremot har nr 26 av fabrikatet GAMA underkänts på grund av för låg spännkraft.

Motionärens uttalanden angående prövningen av kofferdamklammer föranleder ej något uttalande av UUH, eftersom nämnden saknar kännedom om bakgrunden till herr Lundbergs uttalanden.

När ett nordiskt institut för odontologisk materialprovning kommit i gång med sin verksamhet, bör det bli möjligt även för UUH att utnyttja institutets resurser.

I cirkulärskrivelse 20.11.1970 meddelade UUH leverantörerna att det endast i undantagsfall är möjligt att låta pröva nytillkomna artiklar un-

der pågående anbudsprövning ($1\frac{1}{2}$ —2 månader). Anbudsgivarna anmodas att i stället successivt under året lämna prov till de odontologiska fakulteterna för att — därest proven utfaller till belåtenhet — nyttjarna skall kunna ange önskat fabrikat i behovsuppgifterna.

Motionen

Genom att i anbudshandlingar använda s. k. namnvaror kan inköpen styras över till de företag vilka skall gynnas, därför att namnvaran ofta är knuten till vissa intressen och företag, vilka på så sätt kan betinga sig ett högt pris.

UUH

Genom att i vissa fall i anbudshandlingarna använda s. k. namnvaror söker UUH definiera kraven på prestanda för att anbudsgivningen därigenom skall underlättas.

Av anbudsförfrågan från UUH framgår att angivna fabrikat kan ersättas med annat fabrikat med likvärdiga eller motsvarande kvalitetsgenskaper. Uppgift om fabrikat skall i så fall anges.

Motionen

Under dessa förhållanden bör inga nya tjänster inrättas. Däremot synes det vara nödvändigt med en förändring av innehavet av tjänster. En höjning av anslaget med 594 000 kr. bör inte ske och erforderliga förändringar bör kunna vidtas inom ramen för beloppet 1 769 000 kr.

UUH

UUH har i anslagsframställning för budgetåret 1972/73 begärt medel bl. a. för inrättande av nya tjänster. Inget av de i 1972 års statsverksproposition (bilaga 10) framförda förslagen hänför sig till samordningssektionen, dvs. den sektion som handlägger dentalupphandlingen. Motionären har anfört att det synes nödvändigt med en förändring av innehav av tjänster. Av motionen framgår ej vad som närmare avses med detta uttalande. Av den av Kungl. Maj:t begärda anslagsökningen under Lönekostnader avser 221 000 kr. ökade kostnader till följd av mellan statens avtalsverk och statstjänstemännens huvudorganisationer slutet avtal om löner (ALS 1971—73), som har godtagits av riksdagens lönedelegeration 30.6.1971 och 100 000 kr. överföring av tjänst från utbildningsdepartementets kommittéanslag till UUH:s myndighetsanslag.

UK Ä, som i ärendet inhämtat yttranden från rektorsämbetena och de odontologiska fakulteterna vid universiteten i Lund, Göteborg och Umeå samt karolinska institutet, anför att vad som framkommit i dessa yttranden inte ger UKÄ anledning till kritik mot UUH:s sätt att sköta upphandlingen av dentalvaror. Med hänsyn till de höga kostnader som förbrukningen av dentalvaror vid de odontologiska fakulteterna medför är det angeläget att sådana varor anskaffas till lägsta möjliga priser utan att kravet på kvalitet åsidosätts. Härvid torde den centrala upphandlingen genom utrustningsnämnden fylla en stor uppgift.

UUH fyller enligt R R V:s mening en betydelsefull uppgift när det gäller att tillgodose utrustningsbehoven inom universitetsområdet. R R V anser en begränsning av nämndens anslag som skulle komma att minska nämndens kapacitet inte tillräddig. R R V har vidare anfört följande.

Det kan först noteras att motionären vid sin kritik och bedömning av

UUH enbart synes ha utgått från den i förhållande till UUH:s övriga upphandling tämligen blygsamma dentalmaterielupphandlingen. Det kan likaledes noteras att motionären vid bedömning av resultatet av UUH:s upphandling även synes ha grundat sin uppfattning på erfarenheter från landstingens upphandling, vilken inte är underkastad de statliga upphandlingsbestämmelserna.

I detta sammanhang kan erinras om att upphandlingskommittén i sitt nyligen framlagda betänkande (SOU 1971: 88) föreslagit en effektivisering av inköpssamordningen inom statsförvaltningen. I betänkandet har också redovisats en överenskommelse som syftar till att åstadkomma enhetliga upphandlingsregler för staten, landstingen och primärkommunerna.

Utskottet

Utrustningsnämnden för universitet och högskolor har enligt sin instruktion att utrusta universitet och andra läroanstalter samt de övriga institutioner som Kungl. Maj:t bestämmer. Det åligger vidare nämnden att svara för effektivisering och samordning av upphandlingen inom universitets- och lärarutbildningssektorerna.

Under innevarande budgetår har vid nämnden genom beslut av Kungl. Maj:t den 30 juni 1971 inrättats en extra tjänst som överdirektör och ordförande i nämnden. I propositionen beräknas medel för denna tjänst samt för en tjänst som assistent och sekreterare till överdirektören. Vidare föreslås att vid nämnden inrättas en extra ordinarie byråchefstjänst i stället för en arvodestjänst för vilken kostnaden innevarande budgetår bestrids från utbildningsdepartementets kommittéanslag. Med beaktande jämväl av vissa andra kostnadsförändringar av automatisk natur har medelsbehovet under anslaget beräknats öka med 594 000 kr. till 2 363 000 kr.

I motionen 1972: 504 hävdas att utrustningsnämndens upphandlingsförfarande vid inköp av odontologisk materiel är behäftat med mycket allvarliga brister. Riksdagen bör enligt motionärens mening kraftigt stryka under att de påtalade bristerna bör rättas till och att detta bör ske utan tidsutdräkt. Inga nya tjänster bör inrättas, däremot synes det vara nödvändigt med en förändring av innehavet av tjänster menar motionären.

Utskottet vill inledningsvis framhålla att riksdagens revisorer för närvarande undersöker om den statliga och statsunderstödda tandvårdens upphandlingsverksamhet bedrivs i ändamålsenliga former och i enlighet med gällande bestämmelser.

Som framgår av utrustningsnämndens remissyttrande över motionen uppgick nämndens upphandling för universitet och högskolor samt vissa andra statliga myndigheter budgetåret 1970/71 till ca 68 milj. kr. Därav utgjorde dentalmateriel ca 2,5 milj. kr. vilket motsvarar 3,7 procent av inköpssumman. Vad som i motionen anförts beträffande utrustnings-

nämndens upphandlingsverksamhet bör bedömas mot bakgrund av dessa uppgifter.

Utrustningsnämnden har i sitt remissyttrande på ett övertygande sätt visat att motionärens i vissa avseenden mycket allvarliga beskyllningar mot nämnden saknar grund. Bl. a. hävdas i motionen att nämnden mot gällande bestämmelser vid en upphandling av amalgam inte antagit det lägsta anbudet. Nämnden påpekar att det av motionären behandlade ärendet avser en upphandling som inte ombesörjts av denna.

Under åren 1969—1971 har upphandlingen av amalgam uppgått till ca 264 000 kr. fördelat på olika leverantörer. Av remisshandlingarna framgår att Guld- & Amalgambolaget AB (GAMA), vilket bolag enligt motionärens mening missgynnas av utrustningsnämnden, levererat ca 62 procent av det amalgam som utrustningsnämnden upphandlat eller för 163 276 kr.

Utrustningsnämndens ansvar för den centrala upphandlingen av dental förbrukningsmateriel är som förut påpekats av relativt sent datum. Värdet av nämndens upphandling har fram till år 1972 uppgått till ett sammanlagt belopp av ca 8 milj. kr. Motionärens påstående angående överbetalningar med många tiotal miljoner kronor synes därför bero på ett räknefel.

Vad beträffar frågan om provtagning av materiel bör erinras om att förhållandena härvidlag kan förväntas bli inte oväsentligt bättre när planerna på ett odontologiskt materialprovninginstitut i Oslo en gång förverkligas. Genom verksamheten där bör det över huvud vara möjligt att få fram ett bättre underlag för upphandlingen. Som utrustningsnämnden framhållit är det angeläget att provning av dentalmateriel kommer till stånd i större utsträckning än för närvarande. Med anledning av vad utrustningsnämnden härom anfört i sitt remissyttrande vill utskottet framhålla att skäl synes tala för att förslagsanslaget Odontologiska fakulteterna m. m.: Vissa tandsjukvårdskostnader tills vidare får disponeras även för provning av dentalmateriel. Utskottet föreslår att riksdagen som sin mening ger Kungl. Maj:t till kännna vad utskottet sålunda anfört.

Avslutningsvis vill utskottet, som avstyrker motionen 1972: 504, erinra om att upphandlingskommittén i sitt nyligen framlagda betänkande (SOU 1971: 88) föreslagit en effektivisering av inköpsamordningen inom statsförvaltningen. I betänkandet har också redovisats en överenskommelse som syftar till att åstadkomma enhetliga upphandlingsregler för staten, landstingen och primärkommunerna.

Under återopande av det anförda hemställer utskottet

1. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionen 1972: 504 i denna del bemyndigar Kungl. Maj:t att vid utrustningsnämnden för universitet och högskolor inrätta en tjänst som byråchef i Ce 1,

2. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionen 1972: 504 i vad avser medelsanvisningen till *Utrustningsnämnden för universitet och högskolor* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 2 363 000 kr.,
3. att riksdagen som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört beträffande provning av dentalmateriel.

Stockholm den 25 april 1972

På utbildningsutskottets vägnar

JAN-ERIK WIKSTRÖM

Närvarande vid ärendets slutbehandling: herrar Wikström (fp), Mårtensson (s), Jönsson i Arlöv (s), Nordstrandh (m), Gustafsson i Barkarby (s), fru Gradin (s), herr Johansson i Skärstad (c), fru Dahl (s), herrar Berndtson i Linköping (vpk), Sundgren (s), fru Söder (c), herrar Svensson i Kungälv (s), Jonsson i Alingsås (fp), fröken Andersson i Stockholm (c) och herr Strindberg (m).